

ОБЛИЦИ ИСПОЉАВАЊА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА¹

Апстракт: Кршењем правила међународног хуманитарног права за време рата или оружаног сукоба долази до извршења међународних кривичних дела за чије је учиниоце, у првом реду, надлежан међународни кривични суд (војни или цивилни, стални или *ad hoc*). У процесу извршења међународних кривичних дела је могуће испољавање више фаза (стадијума). Поред тога, ради се о таквим кривичним делима који су ретко резултат предузимања радње само једног лица. Напротив, овде се у великом броју случајева јавља саучесништво као облик колективног учешћа више лица у извршењу једног или више међународних кривичних дела. Све су то разлози који представљају основ специфичног вида кривичне одговорности учинилаца за међународна кривична дела.

Кључне речи: међународно право, кривично дело, стадијуми, саучесништво, одговорност, казна.

СТАДИЈУМИ ИЗВРШЕЊА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

У процесу остварења последице међународног кривичног дела могуће је постојање више стадијума. Тако се разликују следећи стадијуми²: 1) доношење одлуке, 2) припремање кривичног дела, 3) покушај кривичног дела и 4) свршено кривично дело³. Доношење одлуке да се изврши међународно кривично дело је први обавезни стадијум у извршењу међународног кривичног дела. Нема кривичног дела ове врсте без претходно умишљајно донете одлуке, често

¹ Чланак је резултат рада на пројекту Правног факултета Универзитета у Нишу, „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“, који финансира Министарство за науку и технолошки развој, бр. уговора 179046

² Б.Петровић, Д.Јовашевић, Међународно кривично право, Сарајево, 2010. године, стр.154-158.

³ В.Ђурђић, Д. Јовашевић, Међународно кривично право, Београд, 2003. године, стр.55-57.

читаваог плана или организоване завере. Овај се стадијум састоји у мисаоним, свесним и вољним, психолошким делатностима учиниоца дела које претходе донетој одлуци да се изврши одређено кривично дело, са којим лицима, на који начин, којим средствима, на ком месту и у које време.

Припремне радње⁴ су могући, необавезни стадијум у извршењу међународног кривичног дела. Њима се стварају услови и претпоставке да се уопште приступи извршењу међународног кривичног дела или пак да се ово дело изврши лакше, брже или ефикасније. Међу овим радњама разликују се: 1) набављање или оспособљавање средстава за извршење дела, 2) отклањање препрека за извршење дела, 3) договарање, планирање или организовање са другим лицима извршења дела или 4) на било који други начин доприношење извршењу кривичног дела (како то изричито наводи одредба члана 25. став 3. Римског Статута).

Покушај кривичног дела (недовршено дело)⁵ је следећи могући, али необавезни стадијум у извршењу међународног кривичног дела. Када учинилац донесе одлуке, и са или без претходно предузетих припремних радњи, приступи радњи извршења, тада су могућа два резултата: а) остварење последице намераваног међународног кривичног дела или б) изостанак те последице. У случају умишљајног започињања радње извршења кривичног дела (то је делатност која је изричито унета у опис бића таквог кривичног дела као његов елеманат бића) без наступања последице постоји покушај или несвршено кривично дело⁶. Према одредби члана 25. став 3. тачка ф. Римског Статута покушај међународног злочина постоји ако је кривично дело започето радњом извршења (остварењем њеног саставног дела), али се само дело злочина није догодило услед околности независних од намере учиниоца⁷.

Значи појам покушаја одређују три елемента: а) умишљај учиниоца (претходно донета одлука да се приступи извршењу неког међународног кривичног дела), б) започињање радње извршења (предузимање делатности, једне или више која је прописом одређена као радња извршења неког међународног кривичног дела) и в) изостанак последице дела или недовршење дела независно од воље учиниоца. За покушај међународног кривичног дела се кажњава. Свршено кривично дело постоји када је услед предузете радње извршења последица наступила у виду повреде или угрожавања заштићеног

4 Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио, Сарајево, 2005. године, стр.173-175.

5 Још је Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида из 1948. године прописала кажњивост за покушај извршења геноцида.

6 Д. Јовашевић, Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост, Ниш, 2010. године, стр.157-159.

7 И. Јосиповић, Д. Крапац, П. Новоселец, Стални међународни казнени суд, Загреб, 2001. године, стр. 228.

добра или вредности. Последица кривичног дела може да наступи у већем или мањем обиму. Од обима и интензитета проузроковане последице, зависи и интензитет друштвене опасности учињеног међународног кривичног дела, а тиме и тежина (врста и висина) изречене казне.

Поред покушаја као делимичног остварења међународног кривичног дела, Римски Статут познаје и институт добровољног одустанка⁸ (члан 25. став 3. тачка ф.) који је унет на предлог јапанске делегације у Риму. Овај институт постоји када учинилац започне радњу извршења кривичног дела, али одустане од намере да изврши злочин или пак на други начин спречи извршење тог злочина⁹. Овде се, дакле, разликују две ситуације: а) одустанак од намере (одлуке) да се изврши започето кривично дело - одустанак од припремних радњи или несвршеног покушаја и б) спречавање извршења кривичног дела, односно спречавање да последица кривичног дела наступи или њено отклањање – добровољни одустанак од свршеног покушаја када је радња извршења остварена у потпуности.

За постојање овог важног института општег дела међународног кривичног права битно је да се ради о одустанку учиниоца који испуњава одређене услове: 1) да је одустанак добровољан (резултат слободно донете одлуке учиниоца без обзира на мотиве такве одлуке) и 2) да је одустанак коначан (да је трајан и потпун). У случају испуњења ова два кумулативно постављена услова овакво лице се не може казнити за покушај извршења међународног кривичног дела, што значи да се добровољни одустанак сматра као општи основ за ослобођење од казне таквог лица. На тај начин се жели подстаћи учинилац најтежих кривичних дела да размишља о одустанку од истог, дакле да спречи наступање последице.

СТИЦАЈ МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

У међународном кривичном праву је правило да једно лице (учинилац) са једном или више радњи оствари последицу једног међународног кривичног дела. То је јединствено међународно кривично дело. Но, чести су случајеви да једно лице (учинилац) са једном или са више радњи проузрокује више последица међународних кривичних дела, односно више таквих кривичних дела. Ако се за сва та извршена међународна кривична дела води један кривични поступак пред једним судским већем и доноси једна пресуда у којој се изриче једна главна (кумулативна) казна, тада постоји стицај међународних кривичних дела¹⁰. Ако је више међународних кривичних дела проузроковано једном радњом извршења, тада постоји идеални стицај. Када је више међународних кривичних

⁸ Д. Јовашевић, Међународно кривично право, Ниш, 2011. године, стр.56.

⁹ Д.Јовашевић, Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост, оп.цит. стр.159.

¹⁰ А.Cassese, Међународно кривично право, Београд, 2005. године, стр.246-253.

дела извршено са више предузетих радњи, у истим или различитим временским периодима, на истом или различитим местима, тада постоји реални стицај¹¹.

Поред ове поделе стицаја, разликују се и: а) хомогени и б) хетерогени стицај. Када је учинилац са једном или са више радњи проузроковано више истих међународних кривичних дела (истоврсних или истородних) тада се ради о хомогеном стицају. Насупрот њему, хетерогени стицај постоји када је са једном или више радњи проузроковано више различитих међународних кривичних дела¹². У међународном кривичном праву бројне су ситуације у којима једно или више лица (у ком случају постоји саучесништво) учини више кривичних дела на истом или различитим местима, у исто или различито време. То значи да за време трајања рата, оружаног сукоба или окупације постоји реална могућност извршења више кривичних дела од стране истог лица при чему се за сва та кривична дела води један кривични поступак пред једним судом и изриче једна казна.

Из досадашње праксе Хашког трибунала¹³ произилази да је судско веће у великом броју случајева утврдило да је одређено лице (оптужени) учествовало као извршилац (непосредни, посредни или саизвршилац) или као саучесник (у било ком облику и виду учешћа у колективном извршењу кривичних дела) у вршењу већег броја међународних кривичних дела, односно да је у истом догађају извршило више повреда Статута. У таквим случајевима је примењивано кумулативно оптужење које је оправдавано чињеницом да пре извођења доказа (на главном претррсу) није било могуће утврдити са сигурношћу да ли ће све или само неке оптужбе бити заиста и доказане.

Нешто је сложеније питање да ли су дозвољене кумулативне осуде, односно осуде за више кривичних дела из надлежности Хашког трибунала, а поводом истог криминалног поступања оптуженог. У погледу ове дилеме у пракси Хашког трибунала је истакнуто да су кумулативне осуде изречене на основу различитих одредби Статута (значи у случају утврђивања извршења

11 Д.Јовашевић, Кривично право, Општи део, Београд, 2010. године, стр.164-169.

12 Критеријуми за правну квалификацију понашања неког лица које једном својом радном истовремено или сукцесивно повреди више правила међународног хуманитарног права чиме изврши више међународних кривичних дела се различито схватају у литератури. У земљама англосаксонског правног подручја користи се Блокбургеров тест (према одлуци Врховног суда САД из 1932. године који је 1996. године потврђен у случају Ратлиц), док се у земљама континенталног правног подручја примењује начело "релативног специјалитета". Наиме, вишеструке кривичне казне на основу разних законских одредаба, али које су засноване на истој радњи учиниоца, дозвољене су само ако се свака од тих одредаба односи на материјални елеменат који није садржан у другом делу. Материјални елеменат је различит од другог у случају ако се захтева доказивање чињеницама које се не траже за друго. (А.Cassese, Међународно кривично право, оп.цит. стр. 248-249).

13 Б. Иванишевић, Г. Илић, Т. Вишњић, В. Јањић, Водич кроз Хашки трибунал, Београд, 2007. године, стр. 181-187.

више кривичних дела предвиђених у овом Статуту), а поводом истог поступања оптуженог дозвољене само ако се у конкретном случају ради о различитим кривичним делима која нису обухваћена неким другим кривичним делом (односно када свака од одредби Статута садржи материјално различит правни елемент који није садржан у другој релевантној одредби Статута у ком случају би постојао привидни стицај).

Тако кумулативне осуде нису дозвољене ако су испуњени услови у конкретном случају за постојање кривичних дела: тешког кршења Женевских конвенција (члан 2. Статута) и кршења закона и обичаја рата (члан 3. Статута) јер тада постоји привидни стицај. У том случају постоји теже кривично дело, а то је тешко кршење Женевских конвенција¹⁴. Насупрот томе, дозвољено је постојање стицаја (дакле и кумулативне осуде) у случају извршења злочина против човечности (члан 5. Статута) и тешког кршења Женевских конвенција (члан 2. Статута). На сличан начин стицај кривичних дела постоји и у случају извршења злочина против човечности (члан 5. Статута) и кршења закона и обичаја рата (члан 3. Статута). И коначно, у пракси Хашког трибунала се искристалисало схватање да може постојати стицај кривичних дела геноцида (члан 4. Статута) и злочина против човечности (члан 5. Статута).

Када судско веће у конкретном случају утврди постојање стицаја међународних кривичних дела, тада му стоје на располагању две могућности у погледу одлуке о казни. То су¹⁵: 1) да на основу претходно утврђених појединачних казни затвора за поједина међународна кривична дела системом кумулације изрекне јединствену казну затвора и 2) да изрекне одвојене казне затвора за свако појединачно утврђено међународно кривично дело. У том случају изречене казне затвора се могу издржавати на два начина: а) истовремено – у ком случају осуђени практично извршава само најтежу од изречених казни затвора, односно казну која је изречена за најтеже учињено међународно кривично дело и б) узастопно, сукцесивно – у ком случају осуђени после издржане једне казне затвора наставља са издржавањем друге изречене казне за друго међународно кривично дело у стицају.

Заправо избор начина одмеравања казне за међународна кривична дела у стицају од стране судског већа у конкретном случају, зависи од тога која казна (према оцени судског већа) треба да изрази свеукупност криминалног поступања оптуженог, односно тежину извршеног међународног кривичног дела и степен кривице (кривичне одговорности) учиниоца таквог дела. Римски статут сталног Међународног кривичног суда у члану 78. предвиђа случај одмеравања казне за дела учињена у стицају. Према овом решењу када је неко лице оптужено за више злочина (међународних кривичних дела) суд изриче казну за сваки

14 Б.Петровић, Д.Јовашевић, Међународно кривично право, оп.цит. стр.156-158.

15 Д.Јовашевић, Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост, оп.цит. стр.160-161.

поједини злочин, (прва фаза), а потом изриче јединствену казну (друга фаза) која не сме да пређе тридесет година затвора или под посебним условима казну доживотног затвора.¹⁶

САУЧЕСНИШТВО У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ДЕЛУ

У остварењу кривичног дела (у припремним радњама, покушају или извршењу кривичног дела у потпуности) може да учествују једно лице (извршилац) или више лица. У случају учешћа више лица у процесу остварења кривичног дела, постоји институт саучесништва као облик колективног извршења кривичног дела. Сви учесници у заједничкој криминалној радњи носе исту кривичну одговорност ако су испуњена два услова. То су¹⁷: 1) да више лица учествује у радњи, истој или различитој, без обзира на свој положај и величину свог доприноса оствареном резултату и 2) сва лица намеравају (свесна су и поступају са вољом) да учествују у заједничкој криминалној радњи¹⁸.

Управо када се ради о међународном кривичном делу у највећем броју случајева се и ради о учешћу већег броја лица, читаве групе, организације, па чак и целих држава у извршењу једног или већег броја кривичних дела¹⁹. То је и логично јер се међународна кривична дела врше колективно и систематски у дужем временском периоду, од стране више лица, најчешће као резултат претходно или накнадно заједнички донете одлуке, плана или циља. Наиме, у прво време настајања и развоја међународног кривичног права широко је прихваћено схватање о јединственом појму учиниоца међународних кривичних дела. Наиме, сва лица која су на било који начин, било којом својом радњом и у било којој мери каузално допринели извршењу кривичног дела, сматрани су извршиоцима²⁰. У правној теорији и савременом кривичном законодавству постоји више облика саучесништва. Тако се разликују²¹:

1. подстрекавање - умишљајно подстицање, утицање на вољу других лица у правцу изазивања или учвршћења одлуке да изврше неко од кривичних дела против човечности или међународног права. Оно нужно не подразумева хијерархијски однос подстрекача и непосредног извршиоца (подстрекнутог лица). То је једноставно предузимање свих психолошких или физичких корака

16 В.Ђ.Деган, Б.Павишић, Међународно казнено право, Ријека, 2005. године, стр.472-473.

17 Д.Јовашевић, Кривично право, Општи део, оп.цит. стр. 173-183.

18 А. Cassese, Међународно кривично право, оп.цит. стр.210-212.

19 N.R. Arriaza, Institutions of international justice, Journal of International Affairs, New York, broj 2/ 1999. godine, str. 473-491 .

20 В.Ђурђић, Д. Јовашевић, Међународно кривично право, оп.цит. стр.57-58.

21 R. J. Goldstone, War Crimes Law Comes of Age, The American Journal of International Law, Washington, broj 2/2000. godine, str. 416-418.

којима је циљ да се друго лице (извршилац) наведе да изврши злочин уз постојање намере код подстрекача да се такав злочин заиста и изврши²²,

2. помагање – умишљајно доприношење, стварање услова или могућности другоме лицу (непосредном извршиоцу) да изврши једно или више кривичних дела против човечности или међународног права. Те се радње састоје у практичној помоћи, храбрењу, давању моралне подршке извршиоцу (инспиратору, налогодавцу или извршиоцу главног злочина) при чему таква помоћ или подршка морају да имају битан утицај на извршење злочина²³ и

3. организовање злочиначног удружења - стварање нове или искоришћавање постојеће организације: завере, банде, групе или другог удружења на основу злочиначног плана или плана криминалне делатности у циљу повезивања већег броја лица ради извршења неког од кривичних дела против човечности или међународног права. Овде се разликују три категорије саучесника: а) организатор, б) коловођа и в) члан удружења. Најзначајнији облик саучесништва²⁴ у овом облику је завера. То је групно кривично дело које се састоји из договора два или више лица да изврше међународно кривично дело. За заверу се кажњава чак и када намеравамо кривично дело није извршено, нити је покушано. Њу карактеришу два елемента. То су: а) сазнање о чињеницама и околностима кривичног дела које група лица намерава да изврши и б) намера да се завера оствари тако што ће планирано кривично дело бити извршено.

1. Саучесништво у Статуту Међународног војног суда

Према Статуту Међународног војног суда²⁵ из 1946.године (и касније донетој Нирнбершкој пресуди) у члану 6. је изричито прописано да ће поред непосредног извршиоца за учињено међународно кривично дело одговарати и следећа лица: 1) вође, 2) организатори, 3) подстрекачи и 4) саучесници који су учествовали у састављању или извршењу неког заједничког плана или завере ради извршења било кога од следећих кривичних дела²⁶: а) злочина против мира, б) ратног злочина и в) злочина против човечности. То значи да је предузимање

22 Но, поред подстрекавања, у међународном кривичном праву се на посебан начин разматра и планирање извршења неког од међународних кривичних дела при чему се ова два појма разликују по природи и садржини. Тако планирање представља осмишљавање, саглашавање са другим и припремање за извршење злочина. Свако ко учествује у планирању међународних злочина, без обзира на ранг у хијерархији и ниво свог учествовања, кривично је одговоран. (А.Cassese, Међународно кривично право, оп.цит. стр.223-224).

23 А.Cassese, Међународно кривично право, оп.цит. стр.219-220.

24 Д. Јовашевић, Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост, оп.цит. стр.166-168.

25 Р. CalvoCaressi, Nuremberg: the facts and the consequences, London, 1947. godine, str. 78-96.

26 Б.Петровић, Д.Јовашевић, Међународно кривично право, оп.цит. стр.159-161.

саучесничке радње у потпуности изједначено са радњом извршења кривичног дела.

Касније донета Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида из 1948. године у члану 3. такође регулише питање кажњавања за непосредно или јавно подстицање на вршење геноцида или саучесиштво у геноциду.

2. Саучесништво у Закону број 10. Контролног савета за Немачку

И члан 2. тачка 2. немачког Закона број 10. Контролног савета за кажњавање лица одговорних за ратне злочине, злочине против мира и злочине против човечности предвиђа кривичну одговорност и кажњивост за ова кривична дела и у односу на лица која су саучесници (поред главног извршиоца) у извршењу сваког таквог злочина или која су наредила или подстицала или се пак сагласила са овим делима или су пак била повезана са плановима или радњама које су довеле до извршења таквог међународног кривичног дела или су била члан неке организације повезане са извршењем неког ратног злочина²⁷. Дакле, и овом се одредбом међународно правног карактера одређује изричито одговорност саучесника у виду подстрекача, помагача или организатора или члана злочиначке организације²⁸ ако се ради о извршењу или покушају извршења неког од међународних кривичних дела из надлежности овог органа²⁹.

3. Саучесништво у статутима *ad hoc* трибунала

Даље, Статут Хашког трибунала из 1993. године³⁰ у члану 7. став 1. изричито прописује кривичну одговорност и кажњивост за међународна кривична дела из његове надлежности и за лице које је планирало, иницирало, наредило, извршило или на други начин помогло или учествовало у планирању, припремању или извршењу злочина³¹. Одредбу сличне садржине у погледу

27 L.C.Green, War Crimes, crimes against humanity and command responsibility, Naval War College Review, Washington, broj 2/1997. godine, str. 26-68.

28 G.S. Yacoubian, Evaluating the efficacy of the international criminal tribunals for Rwanda and the former Yugoslavia, World Affairs, Washington, broj 3/2003. godine, str. 133-141.

29 M. Copithorne, The Law of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, The American Journal of International Law, Washingron, broj 2/1997. godine, str. 407-408.

30 J.E.Ackerman, E.O. Sullivan, Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia with selected Materials from International Criminal Tribunal for Rwanda, op.cit. str. 56-78

31 T. Meron, The case for War crimes trials in Yugoslavia, Foreign Affairs, New York, broj 3/1993. godine, str. 122-129.

кривичне одговорности и кажњивости саучесника познаје и Статут међународног кривичног трибунала за Руанду у члану 6. став 1³².

4. Саучесништво у Римском статуту

Римски статут Међународног кривичног суда³³ у члану 25. став 3. утврђује принцип индивидуалне кривичне одговорности за међународна кривична дела из његове надлежности, и то не само за непосредног извршиоца ових дела, већ и за следећа лица³⁴: 1) које лично изврши такав злочин (непосредни извршилац) или изврши злочин у сарадњи са другим лицем (саизвршилац) или преко другог лица без обзира да ли је то друго лице кривично одговорно (посредни извршилац), 2) које нареди, захтева или изазове чињење неког злочина, 3) помаже, подстиче или на други начин учествује у извршењу или покушају извршења оваквог међународног кривичног дела укључујући и обезбеђивање средстава за извршење тих дела, 4) на било који начин доприноси извршењу или покушају таквог злочина од стране групе лица са заједничким циљем и 5) које директно или јавно подстиче друга лица на извршење геноцида (ово је посебан облик саучесништва за геноцид који постоји независно од акцесорности што значи да овај облик постоји без обзира да ли је геноцид извршен или покушан, а који је усаглашен са чланом 3. тачка ц. Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида).

Дакле, Римски статут³⁵ прихвата дуалистичко схватање саучесништва које разликује: а) извршиоца који се може јавити у три облика и то као: 1) непосредни извршилац, 2) посредни извршилац и 3) саизвршилац и б) саучеснике (судионике) у ужем смислу. За ову другу групу учесника у процесу извршења међународног кривичног дела од важности је акцесорна (или зависна, монистичка) теорија њихове одговорности јер је за њихову кажњивост потребно да је кривично дело извршено или бар покушано³⁶. Ово дуалистичко схватање саучесништва ипак није доследно поштовано у Римском статуту јер је за све облике учешћа (суделовања) неког лица у процесу извршења међународног кривичног дела предвиђен исти казнени оквир (што значи да помагање није предвиђено као

32 G.S. Yacoubian, The efficacy of international criminal justice ; Evaluating the aftermath of the Rwandan genocide, World Affairs, Washington, broj 4/1999. godine, str. 186-192.

33 D.Robinson, Defining crimes against humanity at the Rome conference, The American Journal of International Law, Washington, broj 1/1999. godine, str. 43-57.

34 B.Broomhall, Developments in criminal law and criminal justice, Criminal Law Forum, Dordrecht, broj 2/1997. godine, str. 317-334.

35 М.Сјекавица, Стални међународни казнени суд, Правник, Загреб, број 1/2002. године, стр. 73-87.

36 Д.Јовашевић, Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост, оп.цит. стр.167.

основ за блаже кажњавање, као што је то иначе случај у националним кривичним законодавствима).

ОДГОВОРНОСТ У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

1. Одговорност државе

У међународном кривичном праву данас је опште прихваћено начело индивидуалне (личне) кривичне одговорности³⁷ за учињено кривично дело којим се крше норме међународног права³⁸. Но, у теорији је остало спорно да ли за учињена међународна кривична дела треба да одговара и држава (као колективитет)³⁹. То питање изгледа оправдано јер се најчешће међународна кривична дела и врше за време рата, оружаног сукоба или окупације који се управо предузимају у име и за рачун неке државе. Стога се и разматра питање политичке и грађанске, а све више и кривичне одговорности државе за међународна кривична дела, поред одговорности појединаца.⁴⁰

Наиме, постојање политичке и грађанске одговорности државе произилази из незаконитог деловања њених органа⁴¹. Такође, свака држава у међународној заједници данас има одређене обавезе чије кршење повлачи за собом и одређени вид одговорности, односно кажњивости применом специфичних врста санкција као што су: накнада штете, економске санкције, међународна осуда, па чак и војна или хуманитарна интервенција и сл.⁴². Но, у правној теорији се истиче низ разлога који оправдавају увођење кривичне одговорности државе за међународна кривична дела⁴³. Тако се сматра да држава, као и лица која делују у њено име носе кривичну одговорност за тешке повреде међународног права које се с обзиром на њихову тежину, свирепост и ниподаштавање људског живота сврставају у категорију кривичних дела према општем схватању права просвећених држава. Стога се не може допустити да држава остане некажњена

37 N.A.Combs, *Guilty pleans in international criminal law*, Stanford, 2007. godine, str. 178-192.

38 M.Roggemann, *Интернационални казнени суд УН из 1993. године и злочини у балканском рату*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, Сплит, број 1-2/1994. године, стр. 39-48.

39 М.Сершић, *Међународни злочини држава: посебна категорија протуправних чина*, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 6/1999. године, стр. 731-750.

40 N.Jorgensen, *The Responsibility of States for International Crimes*, Oxford, 2000. godine, str. 45-58.

41 М.Сершић, *Међународноправна одговорност држава*, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 1/1999. године, стр. 5-22.

42 Y.Dinstein, M.Tabory, *War Crimes in International Law*, Hague, 1996. godine, str. 65-105.

43 А.Н.Трајнин, *Кривична одговорност хитлероваца*, Београд, 1948. године, стр.78-103.

за најтеже облике међународних злочина јер се у државе удружују појединци и на тај начин неизмерно повећавају могућности за наношење зла⁴⁴.

Такође се истиче да је логично и оправдано да поред појединаца за најтеже злочине којим се крше норме међународног права, као што су злочини против мира и злочини против човечности, треба да одговарају и државе. У противном не би могла да се оствари сврха кривичних санкција – односно циљеви репресије не би могли да буду остварени будући да у некажњеној држави постоји реална опасност од рецидивизма (поврата – поновљеног вршења таквих кривичних дела)⁴⁵. Коначно, као разлози који би оправдавали увођење кривичне одговорности државе за међународна кривична дела истиче се и чињеница да светски мир и безбедност човечанства уопште својим ставовима и активностима у првом реду угрожавају саме државе, а не појединци⁴⁶. То угрожавање мира произилази заправо из моћи државе, па мере којима се настоји спречити и сузбити криминалитет у међународним односима које би само погађале појединце, не би довеле до жељеног резултата⁴⁷.

И Конвенција о геноциду из 1948. године предвиђа како индивидуалну, тако и колективну – међународну одговорност државе. Но, овде се ипак не ради о грађанској или кривичној одговорности државе, већ о "отежаној" одговорности државе за геноцид. Спорови који се односе на одговорност државе за геноцид су према члану 9. Конвенције у надлежности Међународног суда правде у Хагу. На основу ове Конвенције је недавно вођен поступак по тужби Босне и Херцеговине против Србије и Црне Горе. Према одредбама пресуде из 2007. године⁴⁸ "Србија није извршила геноцид кршењем својих обавеза на основу Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида, Србија није извршила дело удруживања ради извршења геноцида, нити је подстицала на извршење геноцида, Србија није била саучесник у геноциду кршењем својих обавеза на основу Конвенције, Србија је прекршила обавезу спречавања геноцида коју има на основу Конвенције у односу на геноцид који се десио у Сребеници јула 1995. године, Србија је прекршила своју обавезу на основу Конвенције пошто није изручила Ратка Младића, оптуженог за геноцид и саучесништво у геноциду ради суђења пред Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију, Србија је прекршила своју обавезу спровођења привремених мера које је суд

44 М.Марковић, Питање одговорности за злочине против човечности као повреде најбитнијих људских права, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 4/1968. године, стр.545-550.

45 Д.Радуловић, Међународно кривично право, Подгорица, 1999. године, стр. 91.

46 Љ.Јовановић, Кривична одговорност појединца у међународном праву, Преглед, Сарајево, број 1-2/1962. године, стр.67-85.

47 В.Василијевић, Међународни кривични суд, Београд, 1961. године, стр. 149.

48 Р.Стојановић, Србија пред Међународним судом правде, Књига 2, Београд, 2007. године, стр. 182-183.

наложио 8. августа и 13. септембра 1993. године будући да није предузела све мере у њеној моћи да спречи геноцид у Сребреници...".

Ипак, и поред бројних разлога који би оправдавали одговорност државе у међународном кривичном праву, ипак на данашњем степену развоја друштвене заједнице, такав облик одговорности није прихваћен. На основу старе римске максиме: *societas delinquere non potest*, прихваћено је схватање да правно лице – дакле држава, не може да буде субјект (учинилац) кривичног дела, па ни да буде кривично одговорна⁴⁹. Да би држава могла уопште да буде кривично одговорна, потребно је утврдити њену виност (кривицу) што је немогуће. Стога је чак и у Нирнбершкој пресуди прихваћено да су учиниоци међународних кривичних дела само људи, а не аспстрактна бића где спада и држава⁵⁰. Овакво схватање је прихваћено и у свим статутима *ad hoc* кривичних трибунала, као и у Римском статуту.

2. Одговорност физичког лица

Кривична одговорност појединаца⁵¹, као физичких лица у међународном кривичном праву, представља скуп субјективних околности које одређују психичко стање учиниоца и његов психички однос према учињеном међународном кривичном делу. То су околности које ово лице карактеришу као урачунљиво и вино. Дакле, кривична одговорност и у међународном кривичном праву је састављена из три елемента (члан 25. став 1. Римског статута). То су: а) узраст од 18 година, б) урачунљивост и в) виност (кривица)⁵². Ови елементи кривичне одговорности се у сваком конкретном случају извршења међународног кривичног дела утврђују према времену предузимања радње извршења конкретног кривичног дела. Као такви, они представљају основу субјективне и личне кривичне одговорности. А та одговорност је претпоставка за примену казне према учиниоцу неког од међународних кривичних дела⁵³.

Римски статут даље у члану 27. прописује да се он примењује једнако на сва лица без разлике у њиховом службеном положају. Посебно, својство службеног лица, шефа државе или владе, члана владе или парламента, изабраног представника или владног службеника ниуком случају не изузима неко лице од кривичне одговорности, нити само по себи представља основ за блаже

49 P.N.Drost, *The Crime of State*, Leyden, 1950. godine, str. 288-294.

50 М.Бартош, *Међународно јавно право*, Београд, 1947. године, стр. 304-311.

51 С.Миленковић, *Социјалистичка доктрина и суверенитет појединца у међународном праву*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1978. године, стр.219-225.

52 Љ.Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Београд, 2005. године, стр. 67-71.

53 Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 2003. године, стр. 154 и даље.

кажњавање. Стога ни имунитети, по основу националног или међународног права (сходно одредбама Бечке конвенције), не представљају сметњу да се успостави надлежност овог међународног кривичног суда⁵⁴.

ОСНОВИ ИСКЉУЧЕЊА КРИВИЧНЕ ОДГОВОРНОСТИ

Претпоставка за примену кривичне санкције према учиниоцу међународног кривичног дела јесте постојање његове кривичне одговорности у време предузимања радње извршења. Но, Римски статут⁵⁵ познаје и више околности (основа) које искључују постојање одговорности. Међу овим околностима се налазе и такве које се иначе у појединим националним кривичним законодавствима не сврставају у основе искључења кривичне одговорности, већ у основе искључења постојања кривичног дела уопште или пак представљају основе за ослобођење од казне⁵⁶. Римски статут предвиђа више основа искључења кривичне одговорности. Тако су у члану 31. предвиђени следећи основи: 1) неурачунљивост, 2) интоксикација, 3) нужна одбрана и 4) крајња нужда. Такође Римски статут⁵⁷ у члану 32. предвиђа стварну и правну заблуду као основе који искључују кривичну одговорност учиниоца међународног кривичног дела, док у члану 33. предвиђа још два основа ове врсте. То су: 1) наређење претпостављеног и 2) законски прописи.

У правној теорији се као основи искључења кривичне одговорности у међународном кривичном праву сматрају и: 1) мали значај дела (безначајно дело) јер се надлежност међународних кривичних судова успоставља само у случају тешких, озбиљних и дуготрајних кршења међународног хуманитарног права, 2) малолетство учиниоца међународног кривичног дела – у ком случају не могу да поступају међународни судски органи, али остаје могућност да у таквим случајевима малолетна лица буду изведена пред националне судске органе, 3) непрописаност дела у закону – где нема кажњивог дела, па ни међународног кривичног дела ако у време када је оно било извршено, није као такво прописано кривичим законом (у националном кривичном законодавству) или у међународном правном акту, 4) извршење кривичног дела по пристанку повређеног у случајевима извршења кривичног дела који међу својим елементима бића укључује и одсуство пристанка жртве (нпр. силовање, присиљан рад,

⁵⁴ В.Ђурђић, Д.Јовашевић, Међународно кривично право, оп.цит. стр.59-63.

⁵⁵ Д.Деренчиновић, Инплементација материјално правних одредби Статута Међународног казненог суда (Римски статут) у хрватском казненом законодавству, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2003. године, стр. 877-906.

⁵⁶ Д.Јовашевић, Кривично право, Општи део, оп.цит. стр. 67-69; Д.Јовашевић, Нужна одбрана и крајња нужда, Ниш, 2009. године, стр. 23-46.

⁵⁷ У.Есер, На путу ка Међународном казненом суду: настанак и темељне црте Римског статута, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/2003. године, стр. 133-163.

присилно премештање становништва) и 5) извршење кривичног дела под дејством принуде (у смислу стављања у изглед наступања тешке и неповратне последице као што је смрт или физичка повреда принуђеног лица без његове стварне могућности да се спречи последица дела⁵⁸.

Такође се као основи који искључују одговорност за међународно кривично дело истичу и следећи основи: 1) пристанак повређеног, 2) дипломатски имунитет, 3) војна потреба у оружаном сукобу, 4) законите репресалије – противмере и 5) *tu quoque* аргумент⁵⁹.

1. Неурачунљивост

Неурачунљивост је први основ искључења кривичне одговорности не само у међународном, већ и у националном кривичном праву. То значи да учинилац међународног кривичног дела у време предузимања радње извршења није био способан за расуђивање (неспособност схватања противправности свога дела) и није био способан за одлучивање услед постојања душевне болести или поремећаја који му онемогућавају да схвати незаконитост или природу свога понашања или да усклади своје понашање са законски прихватљивим понашањем.⁶⁰

То значи да неурачунљивост чине два основна елемента. То су: а) биолошки и б) психолошки елемент⁶¹. Биолошки елемент неурачунљивости чини душевна поремећеност, дакле неки од облика поремећења нормалног одвијања психичких процеса учиниоца међународног кривичног дела. Ова душевна поремећеност може да је јави као: а) трајно или привремено душевно обољење, б) привремена душевна поремећеност и в) заосталост душевног развоја. Психолошки елемент неурачунљивости чине две неспособности (немогућности). То су⁶²: а) неспособност за расуђивање – немоћност схватања стварног, правног и друштвеног значаја учињеног међународног кривичног дела или како је Римски статут назива "неспособност схватања противправности свога дела" и б) неспособност за одлучивање – немогућност управљања својим поступцима у сагласности са садржајима свести⁶³. Утврђивање ове немогућности се у кривичном поступку врши уз помоћ налаза и мишљења вештака судско психијатријске струке (члан 31. став 1. тачка а. Римског статута).

58 Б.Иванишевић, Г.Илић, Т.Вишњић, В.Јањић, Водич кроз Хашки трибунал, оп.цит. стр. 157-164.

59 В.Ђ.Деган, Б.Павишић, Међународно казнено право, оп.цит. стр. 468-470.

60 В.Ђурђић, Д.Јовашевић, Међународно кривично право, оп.цит. стр.60-61.

61 Б.Петровић, Д.Јовашевић, Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио, оп.цит. стр.201-209.

62 J.Klotter, T.Edwards, Criminal Law, Cincinnati, 1996. godine, str. 38-41.

63 П.Новоселец, Опћи дио казног права, Загреб, 2004. године, стр.214.

На овом месту треба указати на чињеницу да, иако Римски статут у приличној мери разрађује основне појмове и институте општег дела међународног кривичног права, поред неурачуљивости и опијености, уопште не спомиње институт "битно смањене урачунљивости" (иначе познат у највећем броју савремених националних кривичних законодавства)⁶⁴. Битно смањена урачунљивост је такво психичко стање учиниоца у време предузимања радње извршења конкретног кривичног дела код кога услед неког од облика душевне поремећености долази до битног смањења (дакле не до искључења) способности за расуђивање или способности за одлучивање. То што Римски статут не познаје институт битно смањене урачунљивости не смета судском већу да ову околност у смислу "степен кривице" узима у обзир (цени) приликом одмеравања казне учиниоцу међународног кривичног дела као олакшавајућу околности у смислу члана 78. став 1. Римског статута (што је иначе и било присутно у досадашњој пракси Хашког трибунала).

2. Интоксикација

Други основ који искључује кривичну одговорност у међународном кривичном праву предвиђен је у одредби члана 31. став 1. тачка б. Римског статута. То је интоксикација или опијеност (у смислу постојања привремене душевне поремећености учиниоца која је изазвана на специфичан начин)⁶⁵. Овај основ постоји када је учинилац кривичног дела био у стању интоксикације - опијености (услед употребе алкохола, опојних дрога или на други начин) која уништава његову способност да препозна незаконитост или природу свога понашања или његову способност да усклади своје понашање са законским нормама. Дакле, овде се ради о искључењу способности за расуђивање или способности за одлучивање код учиниоца међународног кривичног дела у време предузимања радње извршења, али не услед постојања неког од облика душевне поремећености, већ услед пијанства, опијености самог учиниоца. Наиме, до искључења психичких способности (могућности) учиниоца кривичног дела долази услед дејства алкохола, опојних дрога или сличних опојних средстава.

То значи да се учинилац међународног кривичног дела у време предузимања радње извршења налази у стању пијанства, опијености у коме нема у потпуности очувану способност за схватање значаја свога дела или способност за управљање својим поступцима. Но, за примену овог института у међународном кривичном праву, потребно је да је до стања опијености учиниоца

⁶⁴ М.Горета, Осврт на концепт смањене убрљивости који се примењује на међународном казненом суду за подручје бивше Југославије, Друштвено истраживање, Загреб, број 1/2003. године, стр. 247-258.

⁶⁵ Б.Петровић, Д.Јовашевић, Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио, оп.цит.стр.211-213.

дела дошло без његове кривице и без његове активне радње. Наиме, Римски статут⁶⁶ је изричито искључио примену овог основа у случају када се учинилац сам довео у стање интоксикације и у таквом стању учинио кривично дело. То је случај постојања института који је у теорији кривичног права познат под називом: *actiones liberae in causa* (радња слободна у одлуци, али не и у извршењу) када се учинилац својеволјно довео у такво стање под таквим околностима да је знао или занемарио ризик да због интоксикације може да започне радњу која представља међународно кривично дело. Тада нема искључења кривичне одговорности оваквог лица.

3. Нужна одбрана

Нужна одбрана⁶⁷ је основ који искључује кривичну одговорност који је предвиђен у члану 31. став 1. тачка ц. Римског статута. Нужна одбрана постоји када је међународно кривично дело учињено ради тога да учинилац од себе или другог одбије истовремени противправни напад⁶⁸. Дакле, нужну одбрану у смислу овог основа који искључује кривичну одговорност схватамо у смислу "индивидуалне" нужне одбране, а не у смислу "колективне" нужне одбране сходно члану 51. Повеље ОУН која се признаје свим државама⁶⁹.

Да би постојао овај основ искључења кривичне одговорности потребно је испуњење следећих услова⁷⁰: 1) да је међународно кривично дело учињено од стране лица које реагује свесно (рационално), 2) да је дело учињено од стране лица како би одбранило себе или друго лице или у случају ратних злочина како би одбранило своју имовину или имовину другог лица која је неопходна за њихов опстанак или имовину која је од виталне важности за извршење војног задатка. Дакле, примена овог института се не своди само на "самодобрану", већ и на "нужну помоћ" одбрану другог лица. Такође, примена овог института је проширена јер се он односи не само на заштиту живота и телесног интегритета, већ и на заштиту имовине (додуше не у свим условима, већ само када је заштита такве имовине егзистенцијално неопходна или неопходна за извршење војног задатка што указује да се овде ради о примени "ратне нужде")⁷¹, 3) да је дело учињено у циљу заштите наведених добара од претеће (која је стварно наступила

66 В.Ђурђић, Д. Јовашевић, Међународно кривично право, оп.цит. стр.60-61.

67 Д.Јовашевић, Кривичноправни значај института нужне одбране, Правни зборник, Подгорица, број 1-2/1998. године, стр.128-143.

68 Д.Јовашевић, Нужна одбрана и крајња нужда, Ниш, 2007. године, стр. 67-89.

69 J.G.Knoops, *Defenses in contemporary criminal law*, Ardsley, 2001. године, стр. 316-341.

70 Д.Јовашевић, Право на живот и нужна одбрана, Правни живот, Београд, број 9/1998. године, стр. 43-61.

71 Ј.Шиловић, Нужна одбрана, Загреб, 1910. године, стр.97.

или непосредно предстоји) и незаконите (противправне) употребе силе⁷² и 4) ако је дело учињено на начин који је сразмеран (пропорционалан) степену опасности по то или друго лице или њихову имовину која се штити.

Но, чињеница да је лице учествовало у одбрамбеној операцији коју спроводе војне снаге сама по себи не искључује кривичну одговорност. Дакле, примена института нужне одбране⁷³ је специфична у односу на национално кривично законодавство у два вида и то: а) дозвољена је примена овог института у међународном кривичном праву у смислу заштите личних добара, али и имовине учиниоца дела или неког другог (претпоставља се њему блиског лица) и б) ирелевантан је карактер војне операције у којој се примењује овај институт.

4. Крајња нужда

У члану 31. став 1. тачка д. Римског статута⁷⁴ предвиђен је институт крајње нужде (принуде)⁷⁵. То је посебан основ искључења кривичне одговорности у међународном кривичном праву. Крајња нужда постоји ако је кривично дело учињено ради тога да учинилац од себе или другог лица отклони истовремену нескривљену опасност која се на други начин није могла отклонити, а при томе учињено зло није веће од зла које је претило⁷⁶. За постојање крајње нужде, у међународном кривичном праву тражи се испуњење следећих услова: 1) радња треба да је извршена у околностима непосредне претње наступања тешке и непоправљиве последице за живот или тело тог лица, 2) не постоји погодна средство за отклањање тог зла, 3) учињено дело није несразмерно предстојећем злу и 4) лице није својом вољом допринело стварању ситуације због које је деловало у крајњој нужди или под принудом⁷⁷.

Наиме, није кривично одговорно лице које учини међународно кривично дело под следећим условима⁷⁸: 1) ако је учиниоцу дела претила принуда у смислу зла које прети блиском смрћу или трајном и опасном телесном повредом тог или неког другог лица. Та принуда треба да долази од другог или других лица или пак од околности које су независне, дакле ван контроле учиниоца кривичног дела, 2) принуда треба да је наступила или да непосредно прети учиниоцу дела

72 Љ.Бавцон, А.Шелих, Казенско право, Сплошниј дел, Љубљана, 1987. године, стр. 151.

73 Д.Јовашевић, Т.Хашимбеговић, Основи искључења кривичног дела, Београд, 2001. године, стр.50-59.

74 У.Есер, На путу ка Међународном казненом суду: настанак и темељне црте Римског статута, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/2003. године, стр. 133-163.

75 М.Бабић, Крајња нужда у кривичном праву, Бања Лука, 1987. године, стр.78-92.

76 Б.Петровић, Д.Јовашевић, Међународно кривично право, оп.цит., стр. 173-175.

77 А.Сассесе, Међународно кривично право, оп.цит. стр. 282-284.

78 Б.Петровић, Д.Јовашевић, Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио, оп.цит. стр.163-166.

или неком другом лицу. Наиме, принуда која се на овај начин отклања може да долази од стране других лица или да је наступила услед других околности ван контроле учиниоца и 3) ако у отклањању ове принуде учинилац поступи оправдано и свесно под условом да при томе није нанета већа штета од оне која се на овај начин покушала избећи⁷⁹.

5. Заблуда

Члан 32. Римског статута предвиђа институте стварне и правне заблуде⁸⁰. У оба случаја ради се о постојању погрешне или непотпуне представе о некој околности. Када се заблуда односи на стварну околност која је обележје бића међународног кривичног дела, тада постоји стварна заблуда. Насупрот томе, правна заблуда је заблуда о правном значају дела, односно заблуда о противправности учињеног међународног кривичног дела.

Стварна заблуда⁸¹ искључује кривичну одговорност када учинилац нема правилну и потпуну представу о психичком елементу - елементу намере или свести који чини обележје бића одређеног међународног кривичног дела. Дакле, стварна заблуда искључује умишљај учиниоца. Она се јавља у два облика и то⁸²: а) када постоји заблуда у погледу неке околности која представља обележје бића међународног кривичног дела – стварна заблуда у ужем смислу и б) када постоји стварна заблуда у погледу неке околности која искључује противправност дела. То је околност која се налази ван обележја бића кривичног дела, али има кривичноправни карактер јер када би она заиста постојала у објективној стварности, тада би искључивала противправност учињеног дела – стварна заблуда у ширем смислу.

Правна заблуда⁸³ или грешка у примени права (предвиђена у ставу 2. члана 32. Римског статута) је везана за одлуку учиниоца да ли његово понашање представља међународно кривично дело. Она може да искључи кривичну одговорност у следећим случајевима: а) када заблуда учиниоца искључује његов умишљаљ – дакле када учинилац у време предузимања радње извршења међународног кривичног дела није имао свест, није уважавао психички елемент који захтева биће одређеног кривичног дела и б) када заблуда искључује кривицу

79 W.A.Schabas, *Genocide in International Law*, Cambridge, 2000. godine, str. 333.

80 В.Ђурђић, Д. Јовашевић, *Међународно кривично право*, оп.цит. стр.61.

81 П.Новоселец, *Опћи дио казненог права*, оп.цит. стр. 256.

82 Д. Атанацковић, *Појам заблуде у кривичном праву*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1/1977. године, стр.47-53.

83 С.Пихлер, *Правна заблуда и принцип субјективне одговорности*, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 7-8/1988. године, стр.39-42.

учиниоца у случају наређења претпостављеног или примене законских прописа (члан 33. Римског статута)⁸⁴.

6. Наређење претпостављеног и законско овлашћење

Последњи основ који искључује кривичну одговорност у међународном кривичном праву предвиђен је у члану 33. Римског статута. То су: 1) наређење претпостављеног и 2) законско овлашћење. Наиме, према овој изричитој одредби извршење међународног кривичног дела по наређењу војног или цивилног државног органа или на основу законског прописа не ослобађа његовог учиниоца кривичне одговорности осим у следећим случајевима: 1) када је лице било у законској обавези да поштује наређење владе или свог претпостављеног, 2) када лице није знало да је наређење незаконито и 3) када наређење није било очигледно противзаконито.

При томе је изричито искључено да се наређење које се односи на извршење геноцида или злочина против човечности може уопште сматрати очигледно противзаконитим, што значи да примена овог основа за искључење кривичне одговорности није могућа код најтежих међународних кривичних дела. Остаје, дакле, примена овог основа који би могао да искључи кривичну одговорност за ратне злочине⁸⁵.

ЗАКЉУЧАК

Настало у оквиру и под окриљем међународног ратног (и хуманитарног) права, међународно кривично право је почетком трећег миленијума стекло "право грађанства" као најмлађа кривичноправна дисциплина. Ступањем на снагу Римског статута Међународног кривичног суда, коначно је инаугурисана ова грана права у материјалном, процесном и извршном смислу. Но, и пре тога, кроз низ парцијалних међународних правних аката (универалног или регионалног карактера) или уговора међу појединим државама као и кроз судску праксу (у првом реду нирнбершког и токијског суда) стасавала је ова грана права кроз изградњу основних кривичноправних појмова и института. То су: 1) међународно кривично дело (које се разликује од кривичног дела са елементом иностраности), а које може да се јави у два вида: као дело у ужем смислу (право) и дело у ширем смислу (неправо или мештовито), 2) кривична одговорност (чија је претпоставка навршених 18 година живота учиниоца дела при чему се на страни учиниоца може јавити једно (и чести више лица, а понекад и правно

⁸⁴ Д.Јовашевић, О појму правне заблуде у кривичном праву, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 9/1997. године, стр.311-327.

⁸⁵ П.Новоселец, Опћи дио казненог права, оп.цит. стр. 491.

лице – организација па чак и читава држава) и 3) систем кривичних санкција – казни које изричу наднационални судски органи.

Међународна кривична дела су у правном систему Републике Србије предвиђена у Кривичном законнику, у глави тридесет четвртој, под називом: "Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом". Ова кривична дела, заправо, представљају делатности којим се крше међународни уговори, споразуми и конвенције и нарушава или угрожава мир међу народима, безбедност човечанства, односно друге међународним правом заштићене вредности, или којим се крше ратна правила о понашању зараћених страна према ратним заробљеницима, рањеницима, болесницима и цивилном становништву. Настанак ових кривичних дела везан је за постојање међународних правила којима се регулишу односи између држава у доба рата, тј. односи између зараћених страна у погледу започињања и вођења рата. Међународно ратно право настало је као последица суровог и нечовечног поступања у току дуге историје ратова и оружаних сукоба између народа и држава са циљем да хуманизује ово најнехуманије средство за решавање међудржавних и међународних спорова.

Са појавом међународног ратног права отпочео је процес постепеног ограничавања права зараћених страна и контролисања њихових поступака, не само према неборачком становништву, већ и у погледу започињања и вођења ратова. Право државе на апсолутну слободу у погледу започињања и вођења рата биће постепено ограничено тако што ће поједини поступци који представљају непотребна разарања, убијања и мучења бити забрањени. Кршењем ратних правила и обичаја настају ратна кривична дела⁸⁶. Прихватајући међународне обавезе на основу потписивања и ратификовања бројних међународних конвенција, у кривичном законодавству Републике Србије је предвиђено више кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Кривична дела из ове главе, дакле, настају кршењем правила садржаних у међународним конвенцијама. Њихов је извор у постојању забрана у актима међународног права. Међу овим делима за која иначе не може да наступи застарелост кажњавања истичу се: геноцид, злочин против човечности и ратни злочини.

ЛИТЕРАТУРА

Ashwort, A. Principles of Criminal Law, Oxford, 1999.

Ackerman, J.,E., Sullivan, E.O., Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia with selected Materials from International Criminal Tribunal for Rwanda, Oxford, 2006.

⁸⁶ З.Шепаровић, Заштита жртава рата у међународном хуманитарном праву, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 359-379

- Бабић, М., Крајња нужда у кривичном праву, Бања Лука, 1987.
- Бавцон, Љ., Шелих, А., Казенско право, Сплошниј дел, Љубљана, 1987.
- Бартош, М., Међународно јавно право, Београд, 1947.
- Василијевић, В., Међународни кривични суд, Београд, 1961.
- Деган, В.Ђ., Павишић, Б., Међународно казнено право, Ријека, 2005.
- Деган, В.Ђ., Павишић, Б., Беширевић, В., Међународно и транснационално кривично право, Београд, 2011.
- Dinstein, Y., Tabory, M., War Crimes in International Law, Hague, 1996.
- Drost, P.N., The Crime of State, Leyden, 1950.
- Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Међународно кривично право, Београд, 2003.
- Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Кривично право, Посебни део, Београд, 2010.
- Иванишевић, Б., Илић, Г., Вишњић, Т., Јањић, В., Водич кроз Хашки трибунал, Београд, 2007.
- Јовановић, Љ., Јовашевић, Д., Кривично право, Општи део, Београд, 2003.
- Јосиповић, И., Крапац, Д., Новоселец, П., Стални међународни казнени суд, Загреб, 2001.
- Јовашевић, Д., Нужна одбрана и крајња нужда, Ниш, 2009.
- Јовашевић, Д., Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост, Ниш, 2010.
- Јовашевић, Д., Кривично право, Општи део, Београд, 2010.
- Јовашевић, Д., Међународно кривично право, Ниш, 2011.
- Јовашевић, Д., Хашимбеговић, Т., Основи искључења кривичног дела, Београд, 2001.
- Jorgensen, N., The Responsibility of States for International Crimes, Oxford, 2000.
- Klotter, J., Edwards, T., Criminal Law, Cincinnati, 1996.
- Knoops, J.G., Defenses in contemporary criminal law, Ardsley, 2001.
- Командна одговорност у међународном и домаћем праву, Зборник радова, Фонд за хуманитарно право, Београд, 2003.
- Лазаревић, Љ., Коментар Кривичног законика Републике Србије, Београд, 2005.
- Mettraux, G., Pravo komandne odgovornosti, Београд, 2010.
- Новоселец, П., Опћи дио казног права, Загреб, 2004.
- Петровић, Б., Јовашевић, Д., Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио, Сарајево, 2005. године
- Петровић, Б., Јовашевић, Д., Међународно кривично право, Сарајево, 2010.
- Радуловић, Д., Међународно кривично право, Подгорица, 1999.
- Stefani, G., Levasseur, G., Vouloc, V., Droit penal general, Paris, 2000.
- Стојановић, Р., Србија пред Међународним судом правде, Књига 2, Београд, 2007.
- Schabas, W.A., Genocide in International Law, Cambridge, 2000.
- Трајнин, А.Н., Кривична одговорност хитлероваца, Београд, 1948.

Henckaerts, J.M., Doswald Beck, L., Customary International Humanitarian Law, Cambridge, 2005-2006.

Calvocaressi, P., Nuremberg: the facts and the consequences, London, 1947.

Cassese, A., Међународно кривично право, Београд, 2005.

Combs, N.A., Guilty pleans in international criminal law, Stanford, 2007.

Шиловић, Ј., Нужна одбрана, Загреб, 1910.

Prof. Dragan Jovašević, LL.D.

Faculty of Law, University of Niš

FORMS OF INTERNATIONAL CRIMES

Summary

Crimes against international law are committed by violating the rules of international humanitarian law during wars or armed conflicts. The perpetrators of these crimes are under the jurisdiction of international criminal courts (military or civil, permanent or ad hoc). The process of the commission of crimes against international law may comprise several different phases or stadiums. Moreover, such criminal offences rarely appear as the results of only one person's activities. On the contrary, in numerous cases of these criminal offences, accomplice appears as a form of collective participation of several persons in the commission of one or more crimes against international law. All these facts represent grounds for the specific type of criminal responsibility of the perpetrators of crimes against international law.

Key words: *international law, criminal act, stage, complicity, responsibility, penalty*